

78

PROCENT

učitelů učí podle zjištění školní inspekce frontálně, tedy že přednášejí a děti jim naslouchají.

75,6

PROCENTA

pedagogického sboru v ČR tvoří ženy.

STUDIE

■ Průměrný věk českých učitelů je 46 let, což podle nové studie think-tanku IDEA odpovídá relativně vysokému podílu starších učitelů, kteří si učitelskou profesi zvolili před rokem 1989.

■ Starší učitele (v průměru) než Česko má pouze Itálie.

■ Věková struktura dat OECD ukazuje, že 39 procent učitelů základních a 50 procent učitelů středních škol je starších 50 let. Hlavním důvodem podle OECD je fakt, že čeští učitelé patří mezi nejhůře placené v rámci OECD i zemí EU22.

3,7

PROCENTA

HDP tvořily předloni v Česku výdaje na školství, zatímco průměrné výdaje v EU činily přes pět procent. Kromě platů chybí peníze na pomůcky, techniku i pomocné pracovníky, jako asistenty, speciální pedagogy a administrativu.

3

PROCENTA

učitelů používala v kontrolovaných hodinách projektovou výuku.

POČTY ŽÁKŮ

■ České třídy se naplňují minimálně 17 dětmi, maximálně třiceti.

■ V Polsku může být v 1. až 3. třídě maximálně 25 dětí. V Maďarsku je pro 1. až 4. ročník maximum 26 dětí, pro 5. až 8. ročník 30.

■ V Dánsku se maximum dětí pohybuje kolem 28.

■ V Rakousku činí ve třídách minimum dětí 10 a maximum 25.

nejen v osnovách a množství učiva, ale i ve stylu výuky. Od páté třídy ji navíc ovlivňuje příprava na testy a přijímačky na střední školy, podle řady odborníků negativně. Záleží tak hlavně na otevřenosti vedení školy a přístupu učitele, kterým kvůli tomu nezbyvá na „inovace“ čas. Z kontrol školní inspekce za poslední tři školní roky vyplývá, že projektové vyučování používali učitelé pouze v necelých třech procentech hodin a dovednostně-praktické metody, třeba u výtvarné, hudební činnosti nebo laboratorních cvičení, zhruba ve 20 procentech. Oproti tomu tradiční výuka převažovala téměř v polovině hodin, a to ve fyzice, chemii, přírodopisu, dějepisu nebo občanské výuce.

Téměř 80 procent výuky je však ve veřejných školách stále frontální, což znamená, že děti hlavně naslouchají přednášejícímu učiteli místo toho, aby se aktivně zapojovaly. „Neefektivita, a někdy dokonce škodlivost takového vyučování jsou zřejmě minimálně ve dvou ohledech. Jde o pasivitu žáka, ten většinou pouze registruje informace a případně si je zapisuje, aby si je doma, stejně pasivně, pouze ukládal do paměti a pak je při zkoušení zopakoval,“ kritizuje Štefl. Ústřední školní inspektor Tomáš Zatloukal k tomu ale dodává, že vždy záleží na tom, jak se metoda použije. „Z výsledků mezinárodních šetření je patrné, že nejlepší výsledky nemusí být nutně spojovány s moderními aktivitami, jako je například badatelsky orientované vzdělávání. Někdy je tomu právě naopak,“ opouje.

Kantorů málo, peněz taky

Začít učit jinak než frontálně, například více skupinově nebo individuálně, není snadné, podle Štefla by to ale vyžadovalo jinou organizaci výuky a mnohem více učitelů. „Je to začarovaný kruh,“ podotýká učitelka Vrtišková. Učit jde podle dat Českého statistického úřadu necelá polovina absolventů pedagogických fakult a více než čtvrtina z nich do pěti let ze školství odchází. Nejen kvůli nízkým platům, byt nyní mají od vlády přislíbeno, že do dvou let se průměrný plat zvedne na 45 tisíc korun hrubého, ale i stresovému prostředí a malému uznání od společnosti. S klesajícím zájmem o učitelství se potýkají téměř všechny státy EU s výjimkou Finska a Irska.

Čeští učitelé jsou podle OECD placeni nejhůře z vyspělých zemí. A nízké platy souvisí i s nízkými výdaji na školství, upozorňuje think-tank IDEA z Akademie věd. Česko zaujímá poslední místo i v úrovni výdajů na vzdělání u prvního stupně ZŠ a je téměř na polovině průměru zemí OECD a EU22.

„Čeští politici neberou problémy školství vážně,“ říká ředitel Ústavu výzkumu a rozvoje vzdělávání Univerzity Karlovy David Greger. „To ani stávající stav, kdy už reálně chybí tisíce učitelů, nestojí za pozornost? Současná míra příslibů navyšování platů učitelů dává tušit, že se na 130 procent průměrné mzdy v ČR v daném roce jen tak nedostaneme,“ myslí si. Učitelé se podle něj potýkají s měnícími se požadavky doby i nereálnými požadavky rodičů. Navíc jsou stále více zavalováni administrativou, což jim bere čas na přípravu, doplňuje Radek Sárkózi z Pedagogické komory. „Je tedy třeba říci, že český vzdělávací systém funguje obdivuhodně dobře na to, jak je podfinancovaný,“ dodává Greger.

Kvalita jen pro někoho

Úroveň vzdělávacích systémů se liší v tom, jak se jim daří učit děti ze sociálně slabšího zázemí. „A to se v Česku v zásadě téměř vůbec nedaří, respektive nejméně v mezinárodním srovnání. V Česku dokonce tolerujeme velké rozdíly ve složení tříd, kdy máme školy výběrové, kam chodí děti vzdělanějších rodičů, a naopak školy zbytkové pro ty sociálně slabší,“ zastupuje Greger jeden z názorů. Právě ve škole se mohou naučit spolu žít, mluví.

Celosvětově obdivované Finsko procházelo reformou školství od 60. let, výsledky přinesla až o 30 let později. Jejím podstatou byl vznik takzvané jednotné základní školy, která měla dát vzdělání všem dětem spravedlivě bez ohledu na sociální a ekonomické postavení. Neprocházeli ani žádnými srovnávacími testy.

Ředitel ZŠ ve finském Oulu Saloranta Seppo letos v rozhovoru pro iDnes.cz uvedl, že finské školy jsou nezávislé na vládě, spravují je obce a velké slovo mají ředitelé. Také profese učitele je ve Finsku populární. „Je těžké dostat se na univerzitu na studium učitelství, dokáže to méně než 10 procent uchazečů. Až nejlepší z nejlepších jdou skutečně učit na školy,“ popsal. Děti nedostávají domácí úkoly a na nižším stupni, tedy prvních šest let, nejsou hodnoceny známkami. Celkově Finové dosahují jedněch z nejlepších výsledků v mezinárodních průzkumech čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti. K výrazným prvkům finské reformy patří i zavádění takzvaného fenomen-based teachingu, tedy tematického vyučování. Jde o to, že se žáci nějakou dobu, většinou měsíc, věnují jednomu tématu, v němž se prolíná učivo různých předmětů.

Učit se o problémech současného světa

„Taková výuka dětem přináší komplexnější pohled na jednotlivá témata, propojení znalostí z různých vědních oborů. Protože jsou využívána reálná témata a problémy ze života,“ vysvětluje Vedralová. Už na počátku 20. století si začaly různé reformní pedagogické směry – montessorio nebo waldorfská pedagogika, později globální výchova, ve francouzských školách projekty Žít společně a Objevování světa. Sárkózi z Pedagogické komory ale připomíná, že všechny alternativní směry byly v Česku až do roku 1989 zakázány a na Západě se mohly rozvíjet. „Těchto 100 let přirozených inovací nelze snadno dohnat,“ hájí české školství, které na tom podle něj tak špatně není. „V posledním mezinárodním šetření PISA jsme byli pod průměrem států OECD pouze ve čtenářské gramotnosti,“ zdůraznil.

Bohumil Kartous ze vzdělávacího centra EDUin naopak tvrdí, že na úrovni českého školství se podepsala nedospělost české společnosti. „Ani ne tak proto, že by nechápala důležitost vzdělání a školy, nýbrž proto, že nepochopila, jak zásadně se změnil svět okolo škol,“ říká. Od toho se podle Kartouse odvíjí neochota více investovat do zoufale podfinancovaného vzdělávacího systému a snažit se školství reformovat.

Učitel není robot, chyba je spíš v systému

V učitelích není chyba, zato v současném vzdělávacím systému, který stále lpí na znalostech a vyžaduje testování dětí. Učitelka prvního stupně Kateřina Vrtišková ze základní školy v Jílovém u Prahy říká, že stát nedává školám svou důvěru a příliš je kontroluje shora, přitom jeho vlastní vize jsou nejasné a mění se s každou politickou garniturou.

„Žijeme neustále v nejistotě. Zůstanou rámcové vzdělávací programy, nebo ne? Když budou upravované, tak jak? Co to pro nás bude znamenat? Není jasně dané, jaká je vzdělávací politika státu,“ řekla v rozhovoru pro HN Vrtišková. Třiačtyřicetiletá kantorka s dvacetiletou praxí letos vyhrála české kolo mezinárodní soutěže Global Teacher Prize, cenu pro inspirující pedagogy a průvodce učení, kterou uděluje nadace Varkey Foundation. České národní kolo soutěže pořádá od loňska vzdělávací centrum EDUin.

„I na státních školách působí spousta učitelů, kteří učí dobře tak, jak to má pro dnešní dobu smysl. Proto si nemyslím, že chyba je na straně učitelů, ale na straně systému,“ říká. K závazným osnovám, které byly v minulosti, se ale vrátit nechce. „Přijde mi to jako černá noční můra. Učitel byl jako robot, nebyla tam žádná kreativita.“ I přesto si ale myslí, že by se už nemělo vzdělávat podle předmětů, je to podle ní zastaralé. I v životě se podle ní obory přece prolínají.

„Málo se také dbá na to, aby se děti naučily komunikovat, týmově spolupracovat a právě dávat si věci do souvislosti,“ připomíná. „Učí se izolovaná fakta. Mají to tak, že teď se učím dějepis, hudební výchovu, zeměpis, ale že spolu věci souvisí a něco, co se dělo v historii, souvisí se zeměpisem a výtvarnem, už nevědí,“ uvádí příkladem.

Na prvním stupni je situace v tomto podle ní pro učitele jednodušší, protože si výuku mohou upravit a propojit sami, na druhém stupni ale učitelé většinou mají tolik práce, že nemají čas se spolu scházet a výuku společně připravovat jinak a provázaně.

Žáci podle Vrtiškové ani nejsou schopni sami rozhodnout, co je a co není důležité a co pro život nebudou potřebovat, a neumí přebírat zodpovědnost za vlastní vzdělávání. „Vychováváme poslušné stádo. My vám budeme říkat, jak se máte chovat a co dělat, a když to budete dělat, tak to bude v pořádku,“ dodává.

Přestože sama musí známkovat, považuje známky za absurdní. „Dělat něco proto, abych měl hezkou známku, je vnější motivace. Přijde mi ale správné, aby člověk dělal práci na základě vnitřní motivace. Právě úkolem školy by mělo být v dětech vzbuzovat vnitřní motivaci. Ne formou odměny a trestu,“ myslí si. Jako učitelka doplňuje Vrtišková známkování takzvaným formativním hodnocením o průběžném pokroku žáka a jeho potřeb, jež doporučuje i školní inspekce.

„To je nálepkování, když o někom řekneme, že je nebo není šikovný. Učitel má za úkol především poskytnout zpětnou vazbu, co jde a nejde a co je potřeba udělat,“ vysvětluje učitelka Vrtišková. I při vyučování se podle ní dá používat řada nových metod a přistupovat k žákům jako partner. Příkladem uvádí metodu amerického psychologa Thomase Gordona a jeho knihu finské bez poražených.

Učitel angličtiny a češtiny David Turek z České Kamenice, který letos vyhrál soutěž Zlatý Amos, si ale nemyslí, že by české školství zaostávalo. Záleží podle něj na osobnosti učitele a atmosféře ve třídě. Osobně prý ale nemá čas ani energii ze školskou politikou více zabývat.

„Můžu sledovat, jak to dělají jinde, ale stejně mi to nepomůže. Musím si to vybojovat vždycky sám a je to na mně a dětech, jak si to ve třídě zařídíme,“ říká.

V poslední době má ale pocit, že se v Česku příliš dávají za vzor zahraniční systémy a tuzemské školy se odklání od vlastních tradic. „Proč je posledních 20 let snaha se neustále po něčem opíct, jak se co učí jinde? Utkáváme z toho, co tu fungovalo, i když určitě ne vše bylo perfektní,“ reagoval.

Zapomíná se také podle něj na to, aby se děti naučily něco vyrobit, uvařit a starat se o přírodu, naopak se až příliš zdůrazňuje počítačová gramotnost. Samotnou frontální výuku, kdy je učitel v dominantní roli, dvačtyřicetiletý učitel Turek nezatrácuje. Je podle něj stejně potřebná jako práce ve skupinách nebo na projektech.